

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ปัจจุบันกระแสโลกาภิวัตน์ได้แผ่ขยายครอบคลุมไปทั่วโลก ไม่เว้นแม้แต่ชุมชนต่าง ๆ ซึ่งแต่ก่อนเคยมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย การผลิตหรือการประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาก็เพียงเพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือน หรือภายในชุมชนเท่านั้น แต่ด้วยกระแสดังกล่าวได้ทำให้วิถีในการดำเนินชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ประกอบกับค่าครองชีพและค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคก็สูงมากขึ้นทุกขณะ ทำให้รูปแบบในการผลิตสินค้าของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อเพียง การบริโภคเฉพาะภายในครัวเรือนกลายเป็นการรวมกลุ่มกันผลิตเพื่อให้ได้ปริมาณผลผลิตที่สูงมากขึ้น จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กับกลุ่มผู้ซื้อในชุมชน กลายเป็นการพยายามแสวงหาผู้ซื้อจากแหล่งอื่น ๆ มากขึ้น จนก่อให้เกิดปัญหาด้านผลผลิตที่มากเกินไปความต้องการตามมา อีกทั้งการเกิดขึ้นของจำนวนคู่แข่งในตลาดที่นับวันจะทวีจำนวนมากขึ้น ทำให้ธุรกิจหรือชุมชนใดที่มีศักยภาพในด้านการตลาด การแข่งขัน และด้านการบริหารจัดการที่ดีกว่าเท่านั้น จึงจะสามารถนำพากลุ่มหรือองค์กรให้มีความเจริญเติบโตและอยู่รอดได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 มีประเด็นหนึ่งที่มุ่งเน้นการสร้างเสริมเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ โดยมุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลาย และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ตามความพร้อมของชุมชน เกิดการสร้างเสริมความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชนที่เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียง นำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น มาใช้สร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการ พร้อมทั้งสร้างระบบนิเวศวิสาหกิจชุมชน ควบคู่ไปกับการพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ เสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล ตลอดจนยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างการผลิต เพื่อสร้างความเข้มแข็งของภาคการผลิตและการบริการ บนฐานการเพิ่มคุณค่าสินค้าและบริการ จากองค์ความรู้และการบริหารจัดการที่ดีอันจะช่วยแก้ปัญหาความยากจนลงได้

กลุ่มแม่บ้านทอผ้า หมู่ 6 บ้านดงเจริญ ตำบลหนองแห้ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ได้รวมกลุ่มกันเมื่อเดือนธันวาคม 2543 เพื่อต้องการหารายได้เสริมเข้าหมู่บ้าน สมาชิกแรกเริ่มมีจำนวน 80 คน ทำการผลิตไหมประดิษฐ์ และผ้าฝ้าย เช่น ผ้าทอพื้นเมืองลายขกดอก ลายน้ำไหล, ผ้าตัดเสื้อลายน้ำไหล, ผ้าคลุมไหล่ลายขกดอก และผ้าสไบ เป็นต้น สภาพการรวมตัวของกลุ่มสมาชิกจะมีการระดมเงินทุนจากการลงหุ้นของสมาชิก สมาชิกจะหมุนเวียนกันทอผ้า เมื่อเสร็จก็จะมารวมกันขาย สมาชิกจะมีรายได้จากเงินปันผล ปัจจุบันมีเงินทุน 36,000 บาท โดยทางกลุ่มทอผ้า หมู่ 6 บ้านดงเจริญขาย ทอผ้าเพื่อส่งจำหน่ายตามคำสั่งผลิตของลูกค้าซึ่งไม่มีความแน่นอนและมีพ่อค้าคนกลางรับสินค้าไปขาย แต่การดำเนินการผลิต การตลาด การบริหารต้องพึ่งพาความรู้จากภายนอก ซึ่งยังขาดแคลนผู้เชี่ยวชาญ ส่งผลทำให้ธุรกิจของชุมชนต้องฝากความหวังไว้กับยอดการสั่งผลิตของลูกค้า ทำให้อำนาจในการแข่งขันเมื่อเทียบกับผู้ผลิตที่เป็นบริษัทเอกชนขนาดใหญ่ที่มีการผลิตสินค้าลักษณะเดียวกันและมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์และมีเทคโนโลยีในการผลิตที่สูงกว่า ถ้ากลุ่มแม่บ้านสามารถรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน สามารถนำสินค้าที่เกิดจากวิสาหกิจชุมชนในเครือข่ายมาแลกเปลี่ยนในเชิงการค้าจนเกิดเป็นระบบเครือข่ายการค้าระหว่างวิสาหกิจชุมชนต่างๆ แล้วก็จะส่งผลทำให้วิสาหกิจชุมชนขายตัวได้ในที่สุด แต่ปัญหาของกลุ่มทอผ้าในปัจจุบันคือ ขาดเงินทุนหมุนเวียน และต้องการการส่งเสริมทางด้านการตลาดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ซึ่งในปัจจุบันไม่มีตราสินค้า อย่างไรก็ตามแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงและวิสาหกิจชุมชนกำลังได้รับความสนใจและได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลปัจจุบัน ดังนั้นการนำความรู้จากวิทยาการสมัยใหม่ทั้งทางด้านการตลาด การผลิต และการบริหารจัดการมาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนโดยมีเป้าหมายให้เกิดการพัฒนาวิสาหกิจอย่างยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองและใช้ทรัพยากรภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง

ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนที่มีคุณธรรมนำความรู้ ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตและสามารถจัดการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ยังมียุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศโดยมุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลายและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชนเกิดการสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชนที่เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้สร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการ พร้อมทั้งสร้างระบบบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพเสริมสร้างศักยภาพ

ของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล ตลอดจนยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างการผลิตเพื่อสร้างความเข้มแข็งของภาคการผลิตและการบริการบนฐานการเพิ่มคุณค่าสินค้าและบริการจากองค์ความรู้และนวัตกรรมและการบริหารจัดการที่ครอบคลุมทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบลอจิสติกส์ เพื่อเกิดการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจช่วยแก้ปัญหาความยากจนและมีการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น

ปัจจุบันปัญหาของวิสาหกิจชุมชนที่สำคัญ ก็คือ การขาดความรู้ทางด้านการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ และการพัฒนาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ อาทิ ผลิตภัณฑ์ยังไม่มีตราสินค้า หรือตราสินค้า ซึ่งในการตลาดถือว่าตราสินค้าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการแข่งขันทางการตลาดในปัจจุบัน หรือไม่ได้ระบุวันเดือนปีที่หมดอายุ ไม่ได้บอกถึงส่วนผสมของผลิตภัณฑ์ การบรรจุภัณฑ์ที่ยังอาศัยวัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ภายนอกภายในท้องถิ่น หรือการดำเนินการผลิตที่ไม่ถูกสุขลักษณะในการผลิต เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หากนำเอาแนวคิดในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงและวิสาหกิจชุมชนที่กำลังได้รับความสนใจและได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลปัจจุบันผนวกเข้ากับการนำความรู้จากวิทยาการสมัยใหม่ทั้งทางด้านการตลาด เศรษฐศาสตร์ การผลิต การบริหารจัดการด้านการเงิน การบัญชี และการคัดเลือกวัตถุดิบที่จะใช้ในการผลิตมาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนแล้ว ก็จะสามารถทำให้เกิดการพัฒนาวิสาหกิจอย่างยั่งยืน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและใช้ทรัพยากรภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงต่อไป

ผู้วิจัยจึงได้นำภูมิปัญญาความรู้ที่มีอยู่ในตัวปราชญ์ของชุมชน บูรณาการกับความรู้สากลของทิมวิชัย ซึ่งได้แก่ ความรู้ด้านการตลาด การผลิต การบริหารจัดการ การระดมทุนและทรัพยากรในท้องถิ่น ตลอดจนทำการศึกษาจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส ปัญหาอุปสรรคของวิสาหกิจชุมชน ศึกษาต้นทุนการผลิตและหาแนวทางในการระดมทุนและทรัพยากรในชุมชนศึกษาหาขนาดการลงทุนที่เหมาะสม สอดคล้องกับตลาดของชุมชน โดยเน้นเป้าหมายการบริหารจัดการตามหลักการสหกรณ์และการพัฒนาตลาดวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนการเรียนรู้วิธีปฏิบัติตามพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาเป็นฐานความรู้กลับคืนสู่ท้องถิ่น เกิดการสืบทอดและพัฒนาเครือข่ายความรู้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพด้านการตลาด เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนกลุ่มทอผ้า หมู่ 6 บ้านดงเจริญชัย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการตลาด ให้เป็นวิสาหกิจชุมชนที่เหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรของชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งตนเอง
3. เพื่อหารูปแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนภายใต้การพึ่งพาทรัพยากรภายในชุมชนท้องถิ่น และเผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัยสู่เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. ขอบเขตเนื้อหา ศึกษาปัญหาทางการตลาดในด้านต่าง ๆ โดยครอบคลุมไปถึงแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ การตั้งราคา การจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด การหากลุ่มตลาดเป้าหมาย การสร้างตราสินค้า การพัฒนาและการออกแบบบรรจุภัณฑ์ และการสร้างความแตกต่างในสินค้า ตามแนวคิดปรัชญาการทำการตลาดแบบเศรษฐกิจพอเพียง
2. ขอบเขตพื้นที่วิจัย กลุ่มทอผ้า หมู่ 6 บ้านดงเจริญชัย ตำบลหนองแห้ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
3. ขอบเขตของช่วงเวลาที่วิจัย 1 ตุลาคม 2552 ถึง 30 กันยายน 2553
4. ขอบเขตของประชากรผู้เกี่ยวข้องในการวิจัย กลุ่มทอผ้า หมู่ 6 บ้านดงเจริญชัย ตำบลหนองแห้ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

นิยามศัพท์

การวิจัยในครั้งนี้ มีนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ ดังนี้

1. การจัดการความรู้ (Knowledge Management) หมายถึง การรวบรวม สร้างจัดระเบียบ แลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบจากข้อมูล สารสนเทศ ความรู้ ความชำนาญ (วิกิพีเดีย, ออนไลน์, 19 พ.ย. 2549) ในการวิจัยนี้จะใช้การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาในผลิตภัณฑ์ต่อไปนี้ (1) ผลิตภัณฑ์จากถั่วลิสง ได้แก่ ถั่วลิสงทอด (2) ผลิตภัณฑ์จากถั่วเหลือง ได้แก่ ถั่วเหลืองคั่วและถั่วเหลืองแผ่น (ถั่วเน่าแผ่น) และ (3) ผลิตภัณฑ์จากงา ได้แก่ น้ำมันงาและขนมงา

2. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

หมายถึง การวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชน สมาชิกของชุมชนและผู้วิจัยร่วมคิดวิเคราะห์สถานการณ์ของปัญหา ศึกษาหาแนวทางการแก้ปัญหา ตลอดจนการดำเนินการแก้ปัญหา และการประเมินผล ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นการวิจัย ระยะดำเนินการวิจัยจนสิ้นสุดการวิจัย โดยที่ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจตลอดกระบวนการวิจัย

3. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เผยแพร่อย่างกว้างขวาง คือ “พอประมาณ มีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกัน” เป็นหลักการกว้างๆ เพื่ออธิบายให้กับประชาชนทุกกลุ่ม ขยายตัวเป็นกระแสการพัฒนาในหมู่ประชาชนระดับรากแก้วของสังคมไทย พวกเขาเข้ารับกระแสเศรษฐกิจพอเพียงเร็วกว่าประชาชนในภาคส่วนอื่นๆ ปัจจัยสำคัญเป็นเพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานแนวทาง “ทฤษฎีใหม่” ให้กับประชาชนมาก่อนหน้านั้นแล้ว และประสานเข้ากับองค์ความรู้ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ที่ผู้นำชุมชนนำเสนอเป็นนโยบายระดับชาติ ทั้งเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่ และวิสาหกิจชุมชน มีหลักคิดสำคัญและเป้าหมายที่ใกล้เคียงกัน

4. เศรษฐกิจชุมชน คือ ระบบการผลิต การแลกเปลี่ยนและการวิภาคของชุมชนที่มีความสอดคล้องกับชีวิตเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (วิจิตรวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, 2546 : หน้า 189) เศรษฐกิจชุมชนมิใช่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่สนับสนุนให้ผู้เป็นเจ้าของ “ทุน” แสวงหาประโยชน์สูงสุดเพื่อตนเอง แต่ในขณะเดียวกันก็มีไว้ระบบเศรษฐกิจที่ควบคุมโดยรัฐและบงการจากรัฐ แต่เป็นระบบที่สมาชิกของชุมชนร่วมกันบริหารจัดการโดยมุ่งให้บรรลุถึงความพอเพียง ความเป็นธรรม และความสงบสุขภายในชุมชน

5. ธุรกิจชุมชน (Community Business Enterprise) เป็นกิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรในชุมชนมีส่วนเป็นเจ้าของกิจกรรม และหรือช่วยดำเนินงานบางส่วนหรือทั้งหมด โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีการเรียนรู้และการจัดการร่วมกันเพื่อดำเนินการในกิจกรรม การผลิต แปรรูป การค้า และการบริการ ทั้งนี้มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างสอดคล้องกับสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน อันจะนำชุมชนไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมีการพัฒนาที่ยั่งยืน (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2544)

6. วิสาหกิจชุมชน (SMCE -Small and Micro Community Enterprise) หมายถึง การประกอบการขนาดย่อมและขนาดจิ๋วของชุมชนเพื่อการจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง

7. การตลาด (Marketing) หมายถึง การค้นหาความต้องการของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่กิจการคาดว่าจะมีความต้องการ มีความจำเป็น มีความเต็มใจ และมีอำนาจในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการขององค์กร จากนั้นจึงคิดค้นสินค้าและบริการใหม่ หรือพัฒนาและปรับปรุงส่วนประสมทางการตลาดเดิมไปตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการนั้น จนลูกค้ากลุ่มดังกล่าวเกิดความพึงพอใจสูงสุด และขณะเดียวกันองค์กรก็บรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ในการดำเนินธุรกิจหรือบรรลุซึ่งกำไรที่คาดหวังไว้ และยังได้รับความพึงพอใจด้วยเช่นเดียวกัน

ระยะเวลาทำการวิจัยและแผนการดำเนินงานโครงการวิจัย

ระยะเวลาในการทำวิจัย 12 เดือน เริ่มตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2552 ถึง 30 กันยายน 2553

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ด้านความรู้ จะได้องค์ความรู้เกี่ยวกับประสิทธิภาพส่วนประสมทางการตลาด ตลอดจนการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน
2. ด้านการพัฒนา สามารถพัฒนารูปแบบทางการตลาด เป็นวิสาหกิจชุมชนให้เหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรของชุมชน นอกจากบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้องเกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาหรือเรียนรู้ในด้านความรู้ ซึ่งได้แก่
 - 1) ชาวบ้านและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรผู้ร่วมโครงการ
 - 2) ทีมวิจัย
 - 3) องค์กรผู้สนับสนุนทุนดำเนินงาน
 - 4) สาธารณชนผู้สนใจ
3. ด้านผลผลิต จะได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ (มผช.) จากหน่วยงานที่รับผิดชอบ โดยรูปแบบของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองโดยอาศัยแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปเผยแพร่และสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตลอดจนมีเอกสารและบทเรียนที่เป็นผลผลิตของโครงการในการติดตามประเมินผลโครงการ